

بررسی اثربخشی برنامه جرات‌آموزی گروهی بر افزایش میزان مهارت‌های اجتماعی

دانش‌آموزان دبستانی با آسیب‌های شنوایی در شهر بوکان

بختیار نویدفر / کارشناس ارشد روان‌شناسی کودکان استثنایی / دبیر دوره راهنمایی

دکتر پرویز شریفی‌درآمدی / دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی

کمال محبوبی / کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی / آموزگار دوره ابتدایی

چکیده:

این پژوهش با هدف بررسی اثربخشی برنامه جرات‌آموزی گروهی بر افزایش میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دبستانی با آسیب‌های شنوایی در شهر بوکان انجام شده است. ابتدا با استفاده از آزمون مهارت‌های اجتماعی، دانش‌آموزان دارای مهارت‌های اجتماعی پایین یعنی آنهایی که نمره پایین‌تر از ۱۰۰ دریافت کرده بودند، تشخیص داده شدند. این افراد به عنوان نمونه انتخاب شدند و سپس به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند. نمونه آماری این پژوهش شامل ۳۰ نفر دانش‌آموز دارای آسیب‌های شنوایی بوده که به صورت تصادفی به دو گروه ۱۵ نفری آزمایش و کنترل تقسیم شدند. سپس برنامه جرات‌آموزی گروهی طی ۱۰ جلسه به گروه آزمایش آموزش داده شد و بعد از این دوره آموزشی، دوباره آزمون مهارت‌های اجتماعی روی هر دو گروه انجام شد. در نهایت، داده‌ها به وسیله آزمون تجزیه و تحلیل کواریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به نتایج به دست آمده، گروه آزمایش عملکرد بهتری نسبت به گروه کنترل در آزمون مهارت‌های اجتماعی داشت. یعنی برنامه جرات‌آموزی گروهی در افزایش مهارت‌های اجتماعی و روابط اجتماعی غیرکلامی دانش‌آموزان دارای آسیب شنوایی مؤثر بود.

واژه‌های کلیدی: جرات‌آموزی گروهی، مهارت‌های اجتماعی، آسیب‌های شنوایی

مقدمه

گلد فرید و دیویسون^۳ (ماهر، ۱۳۷۱) معتقدند رفتار بی‌جرأتی و عدم ابراز وجود هنگامی که از فقدان دانش در مورد این که چه باید کرد یا چه باید گفت ناشی شود، ممکن است با یک نقص رفتاری واقعی همراه باشد. امکان دارد فرد نداند چگونه خود را به طور درستی بیان کند. در این حالت آهنگ صدا، حرکات بدنی، تماس چشمی و متغیرهای دیگری که مربوط به شیوه پاسخ فرد می‌شود از طریق مدل‌سازی، تمرین رفتار و پس‌خوراند ادواری نیازمند بازآموزی است.

فردی که با جرات است می‌تواند ارتباط نزدیک با دیگران برقرار کند خودش را از سوء استفاده‌های دیگران دور نگه دارد و دامنه وسیعی از نیازها و افکار مثبت و

کودکان کم جرات، به دلیل خجالتی بودن، سؤال نمی‌کنند به پرسش‌ها پاسخ نمی‌دهند و در نتیجه از نظر آموزشی، عقب‌مانده‌تر از توان واقعی خویش جلوه می‌کنند آنها از نظر اجتماعی نیز قدرت برقرار کردن ارتباط بهتر، مثل نگاه کردن به چشم طرف مقابل و ارزیابی دیگران را ندارند (افروز، ۱۳۸۲)

رفتار جرات‌مندان^۱ یک اظهار بیان مناسب هیجانات و احساسات (به جز اضطراب) نسبت به دیگری می‌باشد وجود چنین رفتاری موجب می‌شود که فرد احساسات و هیجانات خود را در برابر رفتار دیگران، بدون ترس و به شکل صحیح ابراز کند (ولپی^۲ ۲۰۰۲)

1. Assertive behavior
2. welpi

3. Geldfrid & diveson

منفی را ابراز نماید، (اتلر^۱، ۲۰۰۳).

آقایی، ملک پور و عجمی (۱۳۸۲) در پژوهشی با عنوان تأثیر آموزش ابراز وجود بر رفتار خودابرازی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهر نایین به این نتیجه رسیدند که آموزش ابراز وجود به این دانش آموزان سبب افزایش خود ابرازی و بهبود مهارت‌های اجتماعی^۳ در آنان می‌شود. کرکلند، تلن و میلر^۴ (۲۰۰۳) در پژوهشی اثر آموزش گروهی جرات‌ورزی را در مورد ۳۶ تن از دانش آموزان دبیرستانی ارزیابی کردند. نتایج نشان داد که آموزش جرات‌ورزی به صورت گروهی، ابراز وجود افراد را در موقعیت ایفای نقش افزوده است. واگزن^۵ (۱۹۸۰) در پژوهش بر روی ۱۸ نوجوان پسر و ۱۲ نوجوان دختر با میانگین سنی ۱۲/۸۹ سال که بر اساس مقیاس‌های جرات‌ورزی و اضطراب موقعیتی، فاقد جرات‌ورزی بودند و اضطراب اجتماعی در آنها بالا بود، آموزش جرات‌ورزی را در ۶ جلسه انجام دادند. این دانش آموزان در مقایسه با گروه گواه، بلافاصله و نیز یک‌ماه بعد از درمان پیشرفت معنی‌داری نشان دادند.

کودکان کم جرات، به دلیل خجالتی بودن، سوأل نمی‌کنند به پرسش‌ها پاسخ نمی‌دهند و در نتیجه از نظر آموزشی، عقب‌مانده‌تر از توان واقعی خویش جلوه می‌کنند آنها از نظر اجتماعی نیز قدرت برقرار کردن ارتباط بهتر، مثل نگاه کردن به چشم طرف مقابل و ارزیابی دیگران را ندارند.

هارگی، ساندرز و دیکسون^۶ (۱۹۹۵) در پژوهش خود در مورد اثربخشی شیوه‌های جرات‌ورزی بر عملکرد اجتماعی و رفتاری دانش آموزان راهنمایی به این نتیجه رسیدند که این روش‌ها در افزایش قاطعیت و حل مسئله اجتماعی آنها بسیار مؤثر بوده و سبب افزایش رفتارهای سازگارانه و کاهش رفتارهای ناسازگارانه در دانش آموزان

لانگ و جاکوبو سکی^۲ (۱۹۹۹) مهارت جرات‌ورزی را شامل گرفتن حق خود و ابراز افکار، احساسات و اعتقادات خویش به نحوی مناسب، مستقیم و صادقانه می‌دانند، به گونه‌ای که حقوق دیگران پایمال نشود. شیوه‌ای که در برقراری ارتباط با دیگران اتخاذ می‌شود عامل مهمی در تعامل اجتماعی می‌باشد. ارتباطات ضعیف می‌توانند به روابط ناسالم منجر شوند و فشار روانی را افزایش دهند.

آموزش جرات‌ورزی یک شیوه مداخله ساخت یافته است که از آن برای بهبود اثر بخشی روابط اجتماعی استفاده می‌شود از این روش همچنین برای درمان اختلال‌های اضطرابی و ترس‌های مرضی کودکان، نوجوانان و بزرگسالان بهره گرفته می‌شود (حقیقی، ۱۳۸۵) رحیمی، حقیقی، هنرمند و بشلیده (۱۳۸۵) نشان دادند که آموزش جرات‌ورزی سبب بهبود مهارت‌های اجتماعی، کاهش اضطراب اجتماعی و ابراز وجود در دانش آموزان پسر سال اول مقطع متوسطه می‌شود.

بوگر، شاره، عسکرآباد و بشارت (۱۳۸۶) به بررسی تأثیر شیوه‌های جرات‌ورزی (رد قاطعانه، بیان قاطعانه و درخواست قاطعانه) بر سازگاری اجتماعی پسر و دختر دوره راهنمایی شهرضا پرداختند که نتایج حاکی از آن بود که متغیر جنس و شیوه‌های جرات‌ورزی و تعامل جنس آزمودنی‌ها با شیوه‌های جرات‌ورزی به لحاظ آماری معنی‌دار هستند.

عاشوری، ترکمن ملایری و فدایی (۱۳۸۷) به بررسی اثربخشی گروه درمانی متمرکز بر ابراز وجود در کاهش پرخاشگری و بهبود پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع متوسطه شهر شیراز پرداختند که نتایج پژوهش حاکی از آن بود که درمان گروهی مبتنی بر ابراز وجود در کاهش پرخاشگری و پیشرفت تحصیلی مؤثر است.

3. social skills

4. Kirkland, Thelen & Miller

5. Walkerman

6. Hargie & Sunders & Dickson

1. atler

2. lang & jacobski

شده است.

روش پژوهش

به منظور پاسخگویی به سؤالات پژوهش در این جا از شیوه التقاطی یعنی به صورت کمی و کیفی استفاده شده است. در روش کمی از روش نیمه تجربی و در روش کیفی از مطالعه موردی استفاده شده است. طرح پژوهش نیمه-تجربی به صورت آزمون مقدماتی و نهایی با گروه شاهد و استفاده از نمونه گیری تصادفی بوده است. (سیف نراقی و نادری ۱۳۸۶). گروه آزمایش و کنترل شامل دانش آموزان دختر و پسر دارای آسیب‌های شنوایی مقطع دبستان که دارای مهارت‌های اجتماعی سطح پایین هستند، می‌باشند. که متغیر مستقل یعنی برنامه جرأت‌آموزی گروهی، در طی ۱۰ جلسه بر روی گروه آزمایش اعمال شد و گروه کنترل از اثر نفوذ چنین عاملی محفوظ نگه داشته شد.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری عبارت است از تمامی دانش آموزان دارای آسیب شنوایی در دوره ابتدایی شهرستان بوکان در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ که تعداد آنها ۴۱ نفر می‌باشد. از این تعداد دانش آموز، آزمون مهارت‌های اجتماعی کودکان به عمل آمد و کودکانی که نمره کمتر از ۱۰۰ کسب نمودند که تعداد آنها ۳۰ دانش آموز بود به عنوان نمونه در دسترس انتخاب شدند و سپس به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند.

ابزار پژوهش

در این پژوهش به منظور گردآوری اطلاعات از پرسش‌نامه مهارت‌های اجتماعی احمدی - نورانی (۱۳۷۶) و برنامه آموزشی جرأت‌آموزی گروهی استفاده شد.

۱- پرسش‌نامه مهارت‌های اجتماعی: این پرسش‌نامه بر اساس ۸ مقوله مهارت‌های اجتماعی کودکان کار تلج - میلبرن تهیه شده که ۸ مقوله عبارتند از:

۱- مهارت‌های لبخند زدن ۲- احترام گذاشتن به دیگران

دلایتمار و مکنا مارا^۱ (۱۹۸۶) در پژوهش خود نشان دادند که رفتارهای قاطعانه در روابط بین فردی زنان در موقعیت‌های بحران زا مؤثر است. بر اساس نتایج این پژوهش، افرادی که از جرأت‌ورزی کمتری برخوردار بودند در تعاملات اجتماعی خود با آزمایشگر، اضطراب بیشتری نشان دادند.

پژوهش‌های دراز مدت (کاگان و ماس^۲، ۱۹۹۲) حاکی از آن است که نارسایی‌های دوران کودکی در زمینه روابط و مهارت‌های اجتماعی به دوران بزرگسالی منتقل می‌شوند. آگاهی از نیاز به آموزش مهارت‌های اجتماعی غالباً از طریق بررسی ارتباط میان رفتار اجتماعی (ابراز وجود و اعتماد به نفس) و پیشرفت تحصیلی عاید می‌گردد (بکر^۳ و دیگران ترجمه نوری، ۱۳۸۶). مهارت‌های اجتماعی از نیازهای اساسی همه افراد به خصوص ناشنوایان می‌باشد افراد ناشنوا به علت محدودیت‌هایی که دارند در کسب برخی از مهارت‌های اجتماعی دچار مشکل هستند و ضرورت برقراری ارتباط سالم و مفید با دیگران، پیشگیری از سوء استفاده، تصمیم‌گیری، انتخاب آزاد ارائه تفکرات نسبت به خود بدون احساس گناه و شرکت در تعاملات اجتماعی، نیاز اساسی آنها است (شریفی درآمدی، ۱۳۸۱)

هدف کلی این پژوهش، بررسی اثر بخشی روش جرأت‌آموزی گروهی بر افزایش مهارت‌های اجتماعی کودکان دارای آسیب شنوایی^۴ است. بر همین اساس فرضیه اصلی این پژوهش عبارت است از: اجرای برنامه جرأت‌آموزی گروهی بر میزان مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان دارای آسیب شنوایی مؤثر می‌باشد.

1. Delatmar & Mcnamar
2. Cagon & mas
3. Beker
4. hearing damage

مهارت‌هایی برای افزایش ابراز وجود، رفتار جرأت‌مندانه و اظهار وجود در کودکان دارای آسیب‌شنوایی است که به صورت جلسات آموزشی و در طی ۱۰ جلسه آموزشی صورت می‌پذیرد.

این برنامه دارای چند مقوله است که عبارتند از:

- الف) بیان کردن تقاضا
- ب) بیان کردن محدودیت‌های خود
- پ) تقاضا کردن
- ت) پیشقدم شدن در آغاز یک برخورد اجتماعی
- ث) بیان احساسات مثبت
- ج) کنار آمدن و قبول انتقاد
- چ) قبول داشتن تفاوت با دیگران
- ح) ابراز وجود در موقعیت‌هایی که باید کمک کرد
- خ) پسخوراند منفی

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در پژوهش حاضر با استفاده از نرم‌افزار SPSS در دو سطح توصیفی و استنباطی به تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده پرداخته شده است. در سطح توصیفی ضمن طبقه‌بندی داده‌ها از شاخص‌های فراوانی (فراوانی، درصد فراوانی، در صد تراکمی، ...) استفاده شده است:

در سطح آمار استنباطی نیز به تناسب از تحلیل آماری *Mancova*، یا تحلیل کوواریانس چند متغیره استفاده شده است.

یافته‌ها

الف) تحلیل‌های توصیفی پژوهش

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی گروه‌های مورد بررسی

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی
آزمایش	۱۵	۵۰
کنترل	۱۵	۵۰
مجموع	۳۰	۱۰۰

۳- پیوستن به فعالیت‌های در حال انجام ۴- دعوت کردن دیگران ۵- مهارت‌های گفت و شنود ۶- همکاری ۷- پیوستن به گروه ۸- توجه به آراستگی ظاهر خویش این پرسش‌نامه دارای ۴۰ سؤال می‌باشد که در طیف لیکرت به صورت «کاملاً»، «غالباً»، «گاهی»، «به ندرت» و «اصلاً» تنظیم شده است. نمره گذاری پرسش‌نامه از صفر تا ۴ است جواب «کاملاً» نمره ۴ و جواب «اصلاً» نمره صفر به غیر از سؤال‌های ۳، ۴، ۹، ۱۷، ۱۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۳، ۳۸ و ۳۹ که نمره گذاری عکس حالت قبلی است.

پایایی آزمون

تحلیل‌های طولی نشان می‌دهد که این آزمون شاخص‌های بسیار با ثباتی از مهارت‌های اجتماعی در فاصله ۴ هفته (۸۰٪) واریانس مشترک را فراهم می‌کند (کار تلج - میلبرن).

این نتایج همسو با برآوردهای پایایی بازآزمایی است که بر اساس تحلیل‌های همسان‌سازی به دست آمده و نشان می‌دهد که این ابزار، سطح مهارت‌های اجتماعی را با برآوردهای با ثباتی به دست می‌آورد و از این رو تا حدود زیادی از خطای اندازه‌گیری کوتاه مدت بدور است.

روایی آزمون

مطالعات انجام شده روی این آزمون توسط احمدی-نورانی نشان داد که این آزمون از روایی مناسبی برخوردار است به صورتی که این آزمون بین ۳۰ تا ۳۵ درصد واریانس بین افراد را از روی ثبت روابط و تعاملات اجتماعی مربوط به مهارت‌های اجتماعی کلامی و غیر کلامی افراد تبیین می‌کند. روایی آزمون مهارت‌های اجتماعی کودکان به طور معمول با آلفای بیش از ۸۰٪ دیده شده است (احمدی-نورانی).

۲- برنامه جرأت‌آموزی گروهی: این برنامه شامل

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی پیش آزمون و پس آزمون مهارت اجتماعی

توزیع فراوانی پیش آزمون مهارت اجتماعی				توزیع فراوانی پس آزمون مهارت اجتماعی			
درصد تجمعی	درصد	فراوانی	نمره‌ها	درصد تجمعی	درصد	فراوانی	نمره‌ها
۱۰	۱۰	۳	۱	۶/۷	۶/۷	۲	۱
۲۳/۳	۱۳/۳	۴	۲	۳۰	۲۳/۳	۷	۲
۷۳/۳	۵۰	۱۵	۳	۶۳/۳	۳۳/۳	۱۰	۳
۹۳/۳	۲۰	۶	۴	۸۳/۳	۲۰	۶	۴
۱۰۰	۶/۷	۲	۵	۱۰۰	۱۶/۷	۵	۵
	۱۰۰	۳۰	جمع		۱۰۰	۳۰	جمع

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی نمرات پیش آزمون مهارت‌های اجتماعی گروه آزمایش

درصد تراکمی	درصد فراوانی	فراوانی	نمرات
۶/۷	۶/۷	۱	۵۱
۱۳/۳	۶/۷	۱	۶۴
۲۶/۷	۱۳/۳	۲	۶۶
۳۳/۳	۶/۷	۱	۶۸
۴۰/۰	۶/۷	۱	۶۸
۵۳/۳	۱۳/۳	۲	۶۹
۶۰/۰	۶/۷	۱	۷۲
۶۶/۷	۶/۷	۱	۷۶
۸۰/۰	۱۳/۳	۲	۷۹
۸۶/۷	۶/۷	۱	۸۱
۹۳/۳	۶/۷	۱	۸۶
۱۰۰/۰	۶/۷	۱	۹۶
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۵	مجموع

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود بیشترین نمره ۹۶ و کمترین نمره ۵۱ بوده است. همچنین بیشترین فراوانی به نمرات ۶۶، ۶۹ و ۷۹ اختصاص داشته است.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی نمرات پیش آزمون مهارت‌های اجتماعی گروه کنترل

درصد تراکمی	درصد فراوانی	فراوانی	نمرات
۶/۷	۶/۷	۱	۴۶
۱۳/۳	۶/۷	۱	۵۵
۲۰/۰	۶/۷	۱	۶۴
۲۶/۷	۶/۷	۱	۶۷
۳۳/۳	۶/۷	۱	۶۸
۴۰/۰	۶/۷	۱	۶۹
۴۶/۷	۶/۷	۱	۷۰
۵۳/۳	۶/۷	۱	۷۱
۶۰/۰	۶/۷	۱	۷۲
۷۳/۳	۱۳/۳	۲	۷۳
۸۰/۰	۶/۷	۱	۷۵
۸۶/۷	۶/۷	۱	۸۲
۹۳/۳	۶/۷	۱	۸۵
۱۰۰/۰	۶/۷	۱	۹۶
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۵	مجموع

همان‌گونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود بیشترین نمره ۹۶ و کمترین نمره ۴۶ بوده است. همچنین بیشترین فراوانی به نمره ۷۳ اختصاص داشته است.

جدول شماره ۵: توزیع فراوانی نمرات پس آزمون مهارت‌های اجتماعی گروه آزمایش

درصد تراکمی	درصد فراوانی	فراوانی	نمرات
۶/۷	۶/۷	۱	۶۵
۱۳/۳	۶/۷	۱	۷۹
۲۰/۰	۶/۷	۱	۸۳
۲۶/۷	۶/۷	۱	۸۴
۳۳/۳	۶/۷	۱	۸۵
۴۰/۰	۶/۷	۱	۸۶
۴۶/۷	۶/۷	۱	۸۷
۶۰/۰	۱۳/۳	۲	۹۱
۶۶/۷	۶/۷	۱	۹۵
۷۳/۳	۶/۷	۱	۹۹
۸۰/۰	۶/۷	۱	۱۰۰
۸۶/۷	۶/۷	۱	۱۰۱
۹۳/۳	۶/۷	۱	۱۰۳
۱۰۰/۰	۶/۷	۱	۱۰۹
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۵	مجموع

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می شود بیشترین نمره ۱۰۹ و کمترین نمره ۶۵ بوده است. همچنین بیشترین فراوانی به نمره ۹۱ اختصاص داشته است.

جدول شماره ۶: توزیع فراوانی نمرات پس آزمون مهارت های اجتماعی گروه کنترل

درصد تراکمی	درصد فراوانی	فراوانی	نمرات
۶/۷	۶/۷	۱	۴۹
۱۳/۳	۶/۷	۱	۵۷
۲۰/۰	۶/۷	۱	۶۵
۲۶/۷	۶/۷	۱	۶۶
۳۳/۳	۶/۷	۱	۶۷
۴۰/۰	۶/۷	۱	۶۸
۴۶/۷	۶/۷	۱	۶۹
۵۳/۳	۶/۷	۱	۷۰
۶۶/۷	۱۳/۳	۲	۷۴
۸۰/۰	۱۳/۳	۲	۷۶
۸۶/۷	۶/۷	۱	۸۱
۹۳/۳	۶/۷	۱	۸۵
۱۰۰/۰	۶/۷	۱	۹۶
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۵	مجموع

همان گونه که در جدول فوق ملاحظه می شود بیشترین نمره ۹۶، و کمترین نمره ۴۹، بوده است. همچنین بیشترین فراوانی به نمرات ۷۴ و ۷۶، اختصاص داشته است.

ب) تجزیه و تحلیل استنباطی

آزمون ها مورد مقایسه قرار می گیرند (دلایر ۱۳۸۵).
فرضیه اصلی: اجرای برنامه جرأت آموزی گروهی بر میزان مهارت های اجتماعی دانش آموزان دارای آسیب شنوایی مؤثر می باشد.
برای بررسی دقیق این فرضیه، ابتدا در جدول زیر به بررسی یافته های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش می پردازیم:

در این بخش با استفاده از آزمون های آماری مناسب به بررسی استنباطی فرضیه های پژوهش پرداخته شده است. در بررسی طرح پژوهش پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل از تحلیل کوواریانس استفاده شده است. در این روش میانگین های پس آزمون پس از تعدیل پیش-

جدول شماره ۷: شاخص های توصیفی گروه گواه و آزمایش در مهارت اجتماعی

انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه	
۱۰/۶۸۲	۷۲/۶۰	۱۵	آزمایش	پیش آزمون
۱۱/۷۳۲	۷۱/۰۷	۱۵	گواه	
۱۱/۱۳۵	۹۰/۵۳	۱۵	آزمایش	پس آزمون
۱۱/۱۹۹	۷۱/۵۳	۱۵	گواه	

بر اساس اطلاعات جدول، تعداد افراد در گروه‌های آزمایش و گواه با هم برابر بوده و پانزده نفر هستند. همچنین میانگین نمره‌های پیش آزمون مهارت اجتماعی در گروه آزمایش برابر ۷۲/۶۰ و در گروه گواه برابر ۷۱/۰۷ بود. انحراف معیار نمره‌های گروه آزمایش برابر ۱۰/۶۸ و انحراف معیار نمره‌های گروه گواه برابر ۱۱/۷۳ بود. همچنین میانگین نمرات گروه آزمایش در مهارت اجتماعی برابر ۹۰/۵۳ و میانگین نمرات گروه گواه برابر ۷۱/۵۳ بود. انحراف معیار نمره‌های گروه آزمایش برابر ۱۱/۱۳ و انحراف معیار نمره‌های گروه گواه برابر ۱۱/۱۹ بود.

جدول شماره ۸: نتایج تحلیل کوواریانس پس آزمون بر اساس پیش آزمون مهارت اجتماعی

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی داری
مدل	۶۰۸۱/۹	۲	۳۰۴۰/۹۶	۷۰۱/۵۵	۰/۰۰۱
تعامل	۷۷/۱۲	۱	۷۷/۱۲	۱۷/۷۹	۰/۰۰۰۲
پیش آزمون	۳۳۷۴/۴۳	۱	۳۳۷۴/۴۳	۷۷۸/۴۹	۰/۰۰۱
گروه	۲۲۸۵/۳۵	۱	۲۲۸۵/۳۵	۵۲۷/۲۳	۰/۰۰۱
خطا	۱۱۷/۰۳	۲۷	۴/۳۳		
جمع	۵۸۵۳/۹۴	۳۰			

فرضیه پژوهش اقدام شد. لذا ابتدا به بیان نتایج بدست آمده می‌پردازیم:

اجرای برنامه جرات آموزی گروهی بر میزان مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان دارای آسیب شنوایی مؤثر می‌باشد.

نتایج پژوهش ما این فرضیه را مورد تأیید قرار داد. یعنی نشان داد که اجرای برنامه جرات آموزی می‌تواند مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان دارای آسیب شنوایی را بهبود دهد. ما با انجام دو نوع تحلیل آماری بر داده‌ها، یعنی با انجام تحلیل کوواریانس در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ به این نتیجه رسیدیم که اجرای مهارت‌های جرات آموزی اثر مستقیمی بر افزایش مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان دارای آسیب شنوایی دارد.

نتایج به دست آمده از این پژوهش با پژوهش‌های زیر همخوانی دارد و به نوعی نتایج آنها را مورد تأیید مجدد قرار می‌دهد.

یعقوبی در پژوهش خود بر روی دانش آموزان مقطع

بر اساس اطلاعات جدول فوق، مجموع مجذورات واریانس مشاهده شده در مدل برابر ۶۰۸۱/۹۳ بود. در تفکیک این مجموع مجذورات به مولفه‌های آن می‌بینیم که ۷۷/۱۲ ناشی از اثر تعامل پیش آزمون با گروه‌بندی، مقدار ۳۳۷۴/۴۳ ناشی از پیش آزمون، مقدار ۲۲۸۵/۳۵ ناشی از گروه‌بندی و بالاخره مقدار ۱۱۷/۰۳ ناشی از خطا می‌باشد. جمع مجموع مجذورات ناشی از پیش آزمون و گروه‌بندی برابر ۵۸۵۳/۹۴ می‌باشد که همراه با مجموع مجذورات خطا و تعامل کل مجموع مجذورات مدل را تبیین می‌کند.

اثرهای معنی‌دار در این مدل عبارتند از اثر تعامل گروه‌بندی با پیش آزمون در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ و اثر پیش آزمون در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ و اثر گروه‌بندی در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱.

بحث و نتیجه‌گیری:

برای بحث و نتیجه‌گیری از یافته‌های پژوهش بر اساس

کارکردهای اجتماعی و کاهش اختلالات رفتار هنجاری در نوجوانان می‌شود. بوگر، شاره، عسکرآباد و بشارت (۱۳۸۶) به بررسی تأثیر شیوه‌های جرأت‌ورزی (رد قاطعانه، بیان قاطعانه و درخواست قاطعانه) بر سازگاری اجتماعی پسر و دختر دوره راهنمایی شهرضا پرداختند، نتایج حاکی از آن بود که متغیر جنس و شیوه‌های جرأت‌ورزی و تعامل جنس آزمودنی‌ها با شیوه‌های جرأت‌ورزی به لحاظ آماری معنی‌دار هستند.

نتایج پژوهش شممتی و تری لبواس^۳ (۱۹۹۵) نشان داده است که برنامه آموزش مهارت‌های اجتماعی در سه حیطه از رفتارهای اجتماعی یعنی کنترل خود، همدلی و همکاری تأثیری به سزا دارد. هارگی، ساندرز و دیکسون^۴ (۱۹۹۵) در پژوهش خود در مورد اثر بخشی شیوه‌های جرأت‌ورزی بر عملکرد اجتماعی و رفتاری دانش‌آموزان راهنمایی به این نتیجه رسیدند که این روش‌ها در افزایش قاطعیت و حل مسئله اجتماعی آنها بسیار موثر بوده و سبب افزایش رفتارهای سازگارانه و کاهش رفتارهای ناسازگارانه در دانش‌آموزان شده است.

به لحاظ تئوریک نیز موارد زیادی در رابطه با نتایج پژوهش وجود دارد که جای تأمل هستند. در این رابطه موارد زیر را بررسی نمودیم:

جرأت‌ورزی یکی از مهارت‌های مورد نیاز برای برقراری ارتباط سودمند افراد ناشنوا با دیگران است (خرم‌آبادی ۱۳۷۷). لانگ و جاکوبوسکی (۱۹۷۶) مهارت جرأت‌ورزی را شامل گرفتن حق خود و ابراز افکار، احساسات و اعتقادات خویش به نحوی مناسب، مستقیم و صادقانه می‌دانند، به گونه‌ای که حقوق دیگران پایمال نشود.

شیوه‌ای که در برقراری ارتباط با دیگران اتخاذ می‌شود عامل مهمی در تعامل اجتماعی می‌باشد. فرد

متوسطه نشان داده است که آموزش جرأت‌ورزی بر بهبود مهارت‌های اجتماعی مؤثر است. غفاریان (۱۳۷۹) در یک پژوهش آزمایشی، تأثیر مثبت آموزش جرأت‌ورزی بر پیشرفت تحصیلی و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر مقاطع راهنمایی و متوسطه منطقه ۱۴ تهران را گزارش کرده است.

لونگ^۱ و جاکوبوسکی (۱۹۹۹) (۱۹۸۳)، تأثیر برنامه جرأت‌آموزی را روی افراد دارای آسیب‌های شنوایی مورد مطالعه قرار داده‌اند. آموزش ابراز وجود و جرأت‌آموزی را می‌توان یکی از راه‌های تجهیز دانش‌آموزان با آسیب‌های شنوایی به مهارت جرأت‌ورزی دانست. در مورد تأثیر آموزش جرأت‌ورزی بر اضطراب اجتماعی در پژوهشی، آموزش جرأت‌ورزی را بر روی گروهی از نوجوانان مضطرب آزمودند. نتایج این پژوهش افزایش عزت‌نفس و کاهش پرخاشگری و اضطراب را در نوجوانان نشان داد. این در حالی است که صاحب‌نظران نیز جرأت‌آموزی را یکی از راه‌های مؤثر برای آموزش چگونگی برقراری ارتباط با دیگران می‌دانند. (سرت^۲، ۲۰۰۵).

رحیمی، حقیقی، هنرمند و بشلیده (۱۳۸۵) نشان دادند که آموزش جرأت‌ورزی سبب بهبود مهارت‌های اجتماعی، کاهش اضطراب اجتماعی و ابراز وجود در دانش‌آموزان پسر سال اول مقطع متوسطه می‌شود. آقایی، ملک‌پور و عجمی (۱۳۸۲) در پژوهشی با عنوان تأثیر آموزش ابراز وجود بر رفتار خود ابرازی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر نایین به این نتیجه رسیدند که آموزش ابراز وجود به این دانش‌آموزان سبب افزایش خودابرازی و بهبود مهارت‌های اجتماعی در آنان می‌شود. محمدی، منصور، اژه‌ای، رسولزاده (۱۳۸۱) دریافتند که آموزش توانش اجتماعی و جرأت‌آموزی گروهی سبب بهبود

3. Chinienti & Trilivas

4. Hargie & Sunders & Dickson

1. Long

2. sert

های شنوایی در زمینه مهارت‌های اجتماعی و همچنین در برقراری ارتباطات اجتماعی به شکل کلامی و غیر کلامی ناشی از مشکلات اساسی این کودکان در زمینه ابراز و اظهار وجود به گونه‌ای است که بتوانند توانایی‌ها و قابلیت‌های خود را نشان دهند.

در مجموع به علت محدودیت جامعه مورد بررسی، امکان کنترل و تعیین اثرات سایر عوامل مزاحمی که ممکن است مهارت‌های اجتماعی کودکان ناشنوا را تحت تأثیر قرار دهد وجود نداشت و با توجه به محدودیت جامعه آماری نتایج این پژوهش از تعمیم‌پذیری بالایی برخوردار نیست.

ناشنوایی که مهارت جرأت‌ورزی و مهارت‌های اجتماعی را در سطح بالایی دارا باشد در تعاملات اجتماعی خود با دیگران به ویژه افراد عادی موفق است، اما فقدان قدرت ابراز وجود و نداشتن مهارت‌های اجتماعی کافی، مانعی بزرگ برای افراد ناشنوا در مسائل اجتماعی و ارتباطات اجتماعی است بنابراین بهبود مهارت‌های ناشنوایان در زمینه جرأت‌ورزی و مهارت‌های اجتماعی ضروری به نظر می‌رسد. (افروز، ۱۳۷۷)

از جمع‌بندی سوابق پژوهشی این موضوع که به صورت فوق عنوان شد، می‌توان نتیجه گرفت که بسیاری از مشکلات کودکان و خصوصاً کودکان دارای آسیب-

منابع:

- آقایی، ملک‌پور و عجمی (۱۳۸۲). تأثیر آموزش ابراز وجود بر رفتار خود ابرازی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر ناین پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی تهران
- افروز، غلامعلی (۱۳۷۷). روان‌شناسی و پرورش کودکان استثنایی، چاپ شانزدهم، انتشارات دانشگاه تهران
- دلاور، علی (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. انتشارات دانشگاه پیام نور.
- رحیمیان، اسحق؛ شاره، حسین؛ حبیبی، مجتبی؛ بشارت، محمد علی (۱۳۸۶). بررسی تأثیر شیوه‌های جرات‌ورزی بر سازگاری اجتماعی. انستیتو روان‌پزشکی تهران.
- رحیمی، جعفر؛ حقیقی، جمال؛ مهربابی‌زاده، مهناز؛ بشلیده، کیومرث (۱۳۸۵). بررسی تأثیر جرات‌ورزی بر مهارت‌های اجتماعی، اضطراب اجتماعی و ابراز وجود در دانش‌آموزان پسر سال اول متوسطه شهر اهواز. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، شماره ۱، صص: ۱۲۴-۱۱۱.
- شریفی درآمدی، پرویز (۱۳۸۱). روان‌شناسی کودکان استثنایی - جلد اول، انتشارات روان سنجی.
- نادری، عزت‌اله، سیف‌نراقی، مریم (۱۳۸۶). روش‌های تحقیق در علوم انسانی و علوم تربیتی تهران نشر بدر. نوری، محمد علی، (۱۳۸۶). پایان‌نامه کارشناسی ارشد بررسی و مقایسه میزان کارایی روش جرأت‌آموزی و روش جرأت‌آموزی توأم با بازسازی شناختی بر روی برخی از نوجوانان مضطرب اجتماعی در تهران، انستیتو روان‌پزشکی تهران.
- نوراله، منصور؛ اژه‌ای، محمود؛ رسول‌زاده، جواد؛ کاظم (۱۳۸۱). بررسی اثر درمانی آموزش توانش اجتماعی بر اختلال رفتار هنجارهای در نوجوانان. مجله روان‌شناسی ۲۴/سال ششم، شماره ۴.

Arendel & senderman & hogman & pikerzgel. G. B. (2004). Social Skills Intervention with learning disable childrek. Selecting Skills 8 Implementing Training. Journal of Clinical Child psychology 8 .234

- Atler, R. Hardman, M. Sert (2003).** Your perfect right; a guide for assertive living (4th eds). Impacts, Sun Luis opispo, California.
- Chimienti, G., & Trilivas, S.(1995). Cognitive and behavioral effects of social skills training on Greek and Lebanese elementary school children. *International Journal of Mental Health*, 23(4), 53-68.
- Deletmar, R., & Mcnamura, J.R. (2007).** The social impact of assertivness. *Jurnal of Behavior modification*, 149-158.
- Deluty, R. H. (1995).** Consistency of assertive, aggressive, and submissive behavior for children. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 1054-1065.
- Eliot, K.R.(2004).** Evaluation of an assertiveness training program on nursing and medical students' assertiveness, self-esteem, and interpersonal communication satisfaction. *Nurse Education Today*. 24, 656-665
- Epstein, Geldfrid& diveson (1998).** Training social skills to severely mentally retarded multiply handi capped adolescents. *Res Dev disabil.* 9 (2). 195-208
- Hecmireg & dach & beker (2002).** The Effect of Assertion Training on Assertiveness and Personality Trait. Unpublished Thesis. University of National Taiwan Normal, Taipei.
- Hargie & Sunders & Dickson (2002).** Assertive training. The practice of behavior Therapy. *journal of clinical child psychology*, 15, 249-156.
- Lang & jacobski, Granger, B., Debray, Q, & Ducroix, C. (1999).** Cognitive and emotional approach to assertive ness. *Encephale*, 25(4), 353-357.
- Kerc & kalager, Kipper, D. A. (1992).** The effect of two kinds of role playing on self-evaluation of improved assertiveness. *Journal of Clinical Psychology*, 48, 246-250
- Kirkland, Thelen & Miller, R.H. (2003).** Assertiveness in children; some research considerations. *journal of clinical child psychology*, 10, 149-156.
- Sert, (2005).** Meta-Analytic Evaluation of skills Training Reaserch for Individuals with severe Mental Illness. *Journal of consulling and clinical psychology*, vol, 64(6), 1337-1356